

Пісьменнік Іван Кандрацьеў - наш зямляк

Беларусы - таленавіты народ, які раскідвае свае таленты па свеце і забывае іх збіраць. Хоць даўно ўжо наспеў той час, калі трэба збіраць іх у сваю грамаду. Усе ведаюць аповесць А. Пушкіна "Дуброўскі", якую вывучалі ў школе. А ці ведаюць нават настаўнікі літаратуры, што А.С. Пушкін сумеў спісаць вобраз Дуброўскага з натурны. Гэта быў збяднелы беларускі шляхціц з мястэчка Раванічы Ігуменскага (цяпер Чэрвенскага раёна) Павел Астроўскі, які нарадзіўся там у 1810 годзе, удзельнік паўстання 1830-1831 гадоў у Беларусі. Паэт Пушкін сустрэў Астроўскага ў Пскоўскім астразе. І што цікава, Астроўскі ўцёк з астрага і недзе знік. Яго не знайшлі, а пасля і шукаць перасталі. І звярніце ўвагу, як са звычайнага беларускага паўстанца, Аляксандр Сяргеявіч напісаў цікавы вобраз бунтара, які кахае суседскаю паненку. І такім чынам Пушкіну ўдалося абмануць цэнзуру і расказаць пра беларускага паўстанца.

А цяпер пра рускага пісьменніка Івана Кандрацьева (1849 - 1904), які жыў і пісаў у Маскве. А нарадзіўся ён у вёсцы Каловічы, што каля Вілейкі. Па бацьку ён Казіміравіч, але запісалі Кузьміч. Іван Казіміравіч - паэт-песеннік, гісторык, драматург, краязнавец. А чаму мы пра яго нічога не ведаем? Справа ў тым, што яго творы не заўсёды ўпісаліся ў афіцыйную ідэалогію большавікоў, а таму і забыліся пра яго. Нагадаю, што я ў 1957 годзе закончыў сярэднюю школу і нічога не ведаў пра паэта Сяргея Ясеніна. Пра яго на ўроках не гаварылі, а кнігі не друкаваліся.

Вось цяпер і творы Івана Кандрацьева ў Расіі вяртаюцца з забыцця. А нам у беларускую літаратуру вяртае Івана Кандрацьева яго зямляк аднавясковец Аляксандр Іванавіч Смолік, беларускі гісторык, доктар культуралогіі. Сёлета ён выдаў кнігу "Божы дар Івана Кандрацьева" (Мінск, БДУКМ, 2013). Кніга немалая - 260 старонак. У ёй аўтар распявае пра творчую спадчыну і жыццёвы лёс свайго земляка, які быў славуці і вядомы ў другой палове XIX стагоддзя ў Расіі. Як піша ў прадмове да гэтай кнігі Б.У. Святлоў (міністр культуры Рэспублікі Беларусь): "Шлях да кнігі быў доўгі і складаны. Аўтар шукаў матэрыял у архівах, бібліятэках, кнігарнях, букіністчных крамах, але знайшлі звесткі пра літаратара з Віленічыны не ўдавалася... Толькі ў літоўскіх архівах і Віленскай бібліятэцы пашанцавала натрапіць на асобныя звесткі аб пачатку творчай дзейнасці пісьменніка. Творы, што складаюць літаратурную спадчыну І.К. Кандрацьева, у асноўным сканцэнтраваны ў Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы, якая стала на

Іван Кандрацьеў

працяглы час рабочым кабінетам А. І. Смоліка".

Кніга пра Кандрацьева складаецца з дзвюх частак: "На роднай глебе", "Масква". Другая частка ў шэсць разоў большая за першую. У першай расказваецца пра паходжанне і юнацтва Івана Кандрацьева і пачатак яго літаратурнай творчасці ў Вільні. Даведка аўтара пра бацькоў паэта не ўдалося. Паколькі хлопец трапіў у школу кантаністаў у Смаленску ў 1856 годзе, то можна здагадацца, што Іван Кандрацьеў быў сынам адстаўнога салдата і селяніна. У той час школа кантаністаў - гэта вайсковая школа для хлопчыкаў з 7 гадоў. З гэтай школы Іван праз 2 гады трапіў у фельчарскую школу пры Санкт-Пецярбургскай медыка-хірургічнай акадэміі. Аднак закончыць і яе чамусці хлопцу не ўдалося, магчыма, на адукацую патрэбны былі грошы, якіх яго бацькі не мелі. У другой палове 1860-х гадоў Іван Кандрацьеў служыў у канцелярыі Віленскай вучэбнай акругі. У Вільні ён і пачаў займацца літаратурнай дзейнасцю. Друкаваў вершы, а пасля і невялікія жартоўныя п'есы ў газеце "Віленскі вестнік". Свой першы верш "Вільня 22-го октября 1868 г.", напісаны з нагоды асвячэння Прачысценскай царквы, адноўленай з руін, ён змясціў у названай газеце. Праз нейкі час Іван Кандрацьеў пакінуў службу ў канцелярыі і стаў акцёрам, потым памочнікам рэжысёра Рускага тэатра ў Вільні. Першыя вершы, напісаныя ў Вільні, у якіх праслаўляецца праваслаўе не зусім дасканалыя. А. Смолік знаходзіць у кнігах земляка і такія вершы, якія напісаны пад уплывам беларускага фальклору. Такой з'яўляецца песня "Литвинка", музыку для якой напісаў Г. Залатарэнка.

Лічу неабходным пазнаёміць беларускіх чытачоў з гэтай песняй.

Раным-рано
на шырокім Нёман
За водой литвинка выходила.
Постояла, рученьки сложила,
И, печальная,

к нему заговорила:
"Ой ты, Нёман, Нёман,
Чёрный да суровый!
Где литвин мой храбрый,
Статный, чернобровый?"

По весне отъехал
Он с княжной дружиной,
С длинной, острой пикой
И с трубою длинной!"

Раным-рано
расшумелся Нёман:
На волну волна
бурливо набегала,
Пену белую рвала, кружила,
И, играючи,
литвинке отвечала:
"Не грусти, девчина,
Смертью героя
Пал твой ратник любый
Сред полей и боя!
Крестоносец смелый
Прискакал в дружину:
Проколол он сердце
Твоему литвину!"

Раным-рано
всколыхнулся Нёман,
Руки белые ломаючи, рыдая,
Словно камень,
сорванный с утёса,
В Нёман кинулась
литвинка молодая.

Мне здаецца, што сюжэт гэтай баллады не прыдуманна аўтарам, а ўзяты з беларускага фальклору - з легенды або з лірычнай песні. Іван Кандрацьеў у раскрыцці вобраза ліцвінкі мае папярэдніка ў асобе Адама Міцкевіча. І калі ўважліва разгледзець лексіку і рытміку песні-баллады "Литвинка", дык нельга не звярнуць увагу, што ў ёй сустракаюцца беларусізмы (ці ліцвінізмы), а таму яна лёгка перакладаецца на беларускую мову.

А. Смолік адзначае, што Іван Кандрацьеў - паэт-песеннік, які абагаціў рускую культуру сваімі песнямі. Такім чынам, можна прадоўжыць яго думку далей. Беларусы ўвайшлі ў рускую культуру не толькі са сваімі кампазітарамі (Казлоўскі, Глінка, Шастаковіч, Шклоўскі, Прыгожы), а і са сваімі паэтамі: Кандрацьеў, Твардоўскі. У свой час песні на вершы І. Кандрацьева былі вельмі папулярныя. Нагадаю некаторыя з іх: раманы "Очаровательные глазки", "Эти очи - чёрные очи", вядомая песня "По диким степям Забайкалья...". У кнізе даецца адвольны пераклад яе на беларускую мову Вітаўта Мартыненкі "Бадзьяга". Паэтычныя творы І. К. Кандрацьева склалі два зборнікі вершаў "Думы и были", "Под шум дубрав".

Іван Кандрацьеў таксама вядомы як празаік-раманіст. Ён напісаў некалькі гістарычных твораў: раманы "Гунны", "Драма на Лубянке", "Церковная крамольница", "Роскольные гнезда", "Трифон-сокольник", аповесці "Салтычиха", "Лютая година", "Ермак, завоеватель Сибири" і даведнік "Седая старина Москвы". Усе гэтыя гістарычныя творы выклікаюць цікавасць і ў сучаснага чытача.

"Аб прызнанні драматычных вартасцей п'ес І.К. Кандрацьева сведчыць не толькі перамога на конкурсе, але і яго прыналежнасць да "Таварыства рускіх драматычных пісь-

меннікаў і оперных кампазітараў", якое было заснавана ў 1874 г. Аляксандрам Астроўскім - стваральнікам рускай драмы", - піша А. І. Смолік. У 1870-1880 гг. Кандрацьеў напісаў некалькі п'ес: "В лесу", "Воевода Волчий Хвост", "Разлучница", "Соколу лес не диво", "Легко отделался" і іншыя.

Сярод шматлікіх твораў Кандрацьева вылучаюцца яго творы для дзяцей. Яго апавяданні і іншыя жанры для дзяцей увайшлі ў асобны зборнік "Залатая струна", надрукаваны ў 1891 г. Стварыў ён яшчэ некалькі кніг для дзяцей, у якія, апрача сваіх твораў, змясціў творы вядомых у той час пісьменнікаў. Гэта складзеныя і надрукаваныя ім кнігі: "Полный самоучитель русской азбуки в зоологических картинках", "Искра Божья", "Дома и на воздухе". У апошняй кнізе сабраны ўсе вядомыя на той час гульні і забавы для дзяцей. У кнізе "Искра Божья" даюцца звесткі дзецям аб праваслаўі, гісторыі, географіі, прыродзе. Усё там напісана цікава.

З 1870-х гадоў Кандрацьеў жыў у Маскве і быў сакратаром маскоўскіх перыядычных выданняў. На маскоўскі перыяд адносіцца росквіт яго

А. І. СМОЛІК

БОЖЫ ДАР ІВАНА КАНДРАЦЬЕВА

творчасці. Сябрамі Івана Кандрацьева ў Маскве былі вядомыя класікі рускай літаратуры і выяўленчага мастацтва: А. Астроўскі, І. Белавусаў, І. Левітан, А. Саўрасаў, І. Сурыкаў, М. Успенскі і іншыя.

Загінуў Кандрацьеў трагічна. Быў паранены і памёр у бальніцы 1 чэрвеня 1904 г. Яму тады было каля 55 гадоў. Пахаваны быў у Маскве на могілках, але тая могілка пры савецкай уладзе ператварылі ў парк.

Кніга А. Смоліка пра свайго земляка напісана ў навуковым стылі. Аўтар выкарыстоўвае дакументы і кнігі Кандрацьева, даследуючы з іх факты. Жыццё Івана Кандрацьева паказваецца ў той гістарычнай атмасферы і ў тым культурным асяродку, у якім яму давалася жыць і пісаць свае творы. Апрача таго даецца характарыстыка асобных твораў Івана Кандрацьева. У кнізе друкуюцца некаторыя вершы, песні, п'есы і ўрыўкі з празаічных твораў пісьменніка, якія змешчаны ў раздзеле "З сачыненняў І. К. Кандрацьева" (у кнізе яны на 162-258 старонках). Даецца ў кнізе спіс выкарыстаных крыніц і бібліяграфія.

Кніга выдана невялікім накладам 200 асобнікаў і разлічана на інтэлігенцыю. Але яна напісана вобразна і займальна, а таму спадабаецца шырокаму колу чытачоў.

А. Смолік шмат робіць па вяртанні творчай спадчыны І. Кандрацьева на Бацькаўшчыну. 25 траўня 2013 г. у Вілейцы прайшлі Кандрацьеўскія чытанні. Дзеля іх выпушчаны навуковы зборнік "Талент, непадуладны часу". У наступным годзе Кандрацьеўскія чытанні пройдуць у Вільні, а затым праз год і ў Маскве. Сёлета ў в. Каловічы мела быць ўстаноўлены памятная дошка з надпісам, што вёска Каловічы - радзіма рускага пісьменніка І. Кандрацьева. У Расіі творы Кандрацьева перавыдаюцца. Настаў час і ў Беларусі выдаць некаторыя творы гэтага пісьменніка на беларускай мове. Пара вяртаць таленты на Радзіму.

Сымон Барыс.

Эскіз мемарыяльнай дошкі Івану Кандрацьеву

Свята ў Вілейцы